

De invloed van de gemeenteraadsverkiezingen op de nationale politieke machtskonstellatie

---

door Bert DE BAKKER

Assistent Economische Hogeschool, Limburg

en Dr. Mieke CLAEYS-VAN HAEGENDOREN,

Aangesteld navorser NFWO.

★

In strikt publiekrechtelijk perspectief hebben de gemeenteraadsverkiezingen enkel een lokale draagwijdte, nl. de keuze van een gemeenteraad. Dat de politieke realiteit gedeeltelijk anders is, hoeft geen betoog. Na verloop van nagenoeg iedere gemeenteraadsverkiezing weiden de kranten — terecht, maar meestal ten onrechte — uitgebreide commentaren aan de mogelijke deducties van de stembusuitslag voor de nationale politiek.

Maar ook het omgekeerde verschijnsel doet zich voor: de keuzegedraging van de kiezer voor de gemeenteraden kan in meerdere of mindere mate mee gekonditioneerd worden door overwegingen die het strikt gemeentelijke kader verre overschrijden. De perscommentaren na de gemeenteraadsverkiezingen van 11 oktober 1964 wijzen bijvoorbeeld in deze richting. De nederlaag van de toenmalige regeringspartijen, CVP en BSP, werd voor een groot deel op de rug van de regeringspolitiek geschoven.

Gemeenteraadsverkiezingen en nationale politiek zijn derhalve twee aktiepolen in een proces van wederzijdse beïnvloeding, een globaal proces in dubbele richting: opwaarts — van de gemeenteraadsverkiezingen naar de nationale politiek — en neerwaarts, van de nationale politiek naar de gemeenteraadsverkiezingen.

Het is niet onze bedoeling het neerwaartse beïnvloedingsproces te behandelen, hoewel het niet omwaarschijnlijk is dat dit belangrijker en sterker is dan dit in opwaartse richting. Deze bijdrage handelt enkel over de opwaartse beïnvloeding. Doch ook hier wensen wij enkele beperkingen aan te brengen.

Vooreerst wordt alleen de invloed van de gemeenteraadsverkiezingen als zodanig beschouwd, t.t.z. enerzijds de invloed die kan uitgaan van het

zich bewust zijn door de participanten aan het politieke leven dat er zich gemeenteraadsverkiezingen zullen voordoen op een bij voorbaat vastgesteld en in de tijd niet zover verwijderd ogenblik ; en anderzijds de deducties die men uit de resultaten van deze verkiezingen afleidt m.b.t. de nationale politiek.

Andere componenten i.v.m. de gemeenteraadsverkiezingen worden in deze bijdrage dus niet sistematisch behandeld. Zo werd in een andere bijdrage tot dit werk (1) vastgesteld dat het bezitten van een sterke elektorale positie in de gemeenteraadsverkiezingen van belang is om een plaats in de nuttige volgorde voor de parlementsverkiezingen, en derhalve een parlementair mandaat, te kunnen bemachtigen of behouden. Vandaar ook het feit dat nagenoeg 2/3 der parlementsleden een parlementair mandaat kumuleert met een gemeentelijk (2). Zekere nationale politieke beslissingen, of het uitblijven daarvan, kunnen voor een deel verklaard worden door deze overvloedige aanwezigheid van gemeentelijke mandatarissen in het parlement. Bovendien is een zekere vorm van 'localism', die in ons parlement dikwijls waar te nemen valt, t.t.z. het behandelen door vele volksvertegenwoordigers en senatoren van strikt lokale problemen in hun parlementaire toespraken tijdens begrotingsdebatten, niet los te denken van hun gemeentelijke nevenactiviteit.

Ook de vorming der schepenkolleges kan een invloed hebben op de nationale politiek. Zo wordt algemeen aangenomen dat het tot stand komen en het succes van het kristendemokratisch-socialistisch schepenkollege, o.l.v. F. Van Cauwelaert en C. Huysmans, te Antwerpen na afloop van de eerste wereldoorlog — schepenkollege dat de plaats innam van de oude antiklerikale coalitie van liberalen en socialisten — van niet geringe invloed is geweest op het ontstaan in 1925 van de eerste zgn. « democratische » regering in ons land, het kabinet Pouillet-Vandervelde. Doch ook dit aspect is buiten het eigenlijk onderzoeksdomein gelegen.

Het vooruitzicht van naderende gemeenteraadsverkiezingen en de stembusuitslagen hiervan kunnen een invloed hebben op de regeringsmaatregelen, op de oriëntering van het regeringsbeleid, zonder dat aan de formele machtskonstellatie zelf, m.n. aan de aard der regeringscoalitie, de verdeling van de portefeuilles tussen de coalitiepartners, enz... iets gewijzigd wordt. Het uitstellen van de invoering van de BTW tot 1 januari 1971 was volgens zekere kommentatoren toe te schrijven aan het vooruitzicht van de gemeenteraadsverkiezingen, die op 11 oktober 1970 zullen

---

(1) DEWACHTER W., *De politieke participatie aan de gemeenteraadsverkiezingen*.

(2) DEBUYST F., *La fonction parlementaire en Belgique : mécanismes d'accès et images*, Bruxelles, CRISP, 1966. Het juiste percentage is 62 % en heeft betrekking op de vorige legislatuur.

plaatsgrijpen. Het invoeren van deze onpopulaire, want gezien de hoogkonjunctuur, sterk inflationistische maatregel, op de door de zes Euro-markt-partners overeengekomen datum (1 januari 1970), zou immers de stembusuitslagen voor de regeringspartijen ongunstig kunnen beïnvloeden. Of de hoofdmotivering voor deze beslissing tot uitstel te vinden was in economisch-politieke dan wel in elektorale overwegingen valt echter moeilijk te achterhalen.

Niet enkel het uitstellen van bepaalde goevernementele beslissingen, maar ook het versnelde doorvoeren ervan kan in verband gebracht worden met het nabij zijn van gemeenteraadsverkiezingen. De minderheidsregering-Eyskens, die op 23 juni 1958 tot stand kwam, bracht reeds in juli van datzelfde jaar de militaire diensttijd van 15 op 12 maanden en verhoogde de pensioenen van de gehuwde arbeiders tot 36.000 F. Doch ook hier kan men moeilijk besluiten of het de nabije gemeenteraadsverkiezingen van 12 oktober 1958 waren, die deze snelle maatregelen hoofdzakelijk inspireerden, dan wel of het vooral ging om het eenvoudig uitvoeren van verkiezingsbeloften (voor de parlamentsverkiezingen van 1 juni 1958), waarvoor geen bestuurstechnische moeilijkheden aanwezig waren die een eventueel uitstel zouden kunnen verklaard hebben.

Kortom, de juiste invloed van de gemeenteraadsverkiezingen op het versnellen of vertragen van zekere regeringsmaatregelen of op een eventueel andere oriëntering van het regeringsbeleid, zonder dat hierdoor aan de formele machtskonstellatie geraakt wordt, is moeilijk op eksakte wijze te achterhalen.

Laten wij — bij wijze van voorbeeld — een mogelijke onderzoekswijze van één potentiële opwaartse invloed, nl. de invloed der verkiezingen op de *timing van regeringsbeslissingen*, beschrijven. Vooreerst moet een *verband in de tijd* achterhaald worden. Men kan als werkhypothese stellen dat onpopulaire maatregelen minder en populaire maatregelen méér genomen worden naarmate verkiezingen nader bij komen. Om deze hypothese op haar werkelijkheidswaarde te toetsen en om de mate waarin vast te stellen, kan men volgende weg volgen :

- men stelt de periode vast, die men wenst te onderzoeken. In deze tijdsspanne is minstens één gemeenteraadsverkiezing aanwezig (en liefst ook minstens één parlaments- en provinciale verkiezing). De keuze van zo'n beperkte tijdsspanne stelt wel een representativiteitsprobleem : immers, het is niet bewezen dat elke regering en elk parlement even gevoelig is t.o.v. het naderen van verkiezingen. Om dit euvel te vermijden, kan men de te bestuderen periode uitbreiden (bv. heel de periode vanaf WOI).
- al de regeringsmaatregelen van de bestudeerde tijdsspanne worden geïnventariseerd ; vervolgens worden zij geklassificeerd in elektoraal dankbare, elektoraal ondankbare en elektoraal neutrale maatregelen, volgens de te verwachten reactie van het kiezerskorps t.o.v. de partijen die voor deze maatregelen verantwoordelijk zijn. Men kan daarenboven, althans indien men een uiterst verfijnd operationeel apparaat weet op te zetten, ook

de intensiteit van dit elektoraal impakt nagaan. Bij de elektoraal ondankbare maatregelen bv. zijn er immers die in meerdere of in mindere mate ongunstige reacties bij het kiezerskorps kunnen uitlokken.

- vervolgens meet men de frekwentie waarin de maatregelen van elk dezer drie categorieën voorkomen in relatie tot de tijdsafstand tot verkiezingen. In dit kader zou men een eventueel frekwentieverschil tussen het naderen van enerzijds wetgevende en provinciale en anderzijds gemeenteraadsverkiezingen kunnen meten.
- op basis van dit onderzoek kan men besluiten tot een aan- of afwezigheid van een korrelatie in de tijd tussen beleidsmaatregelen en het vooruitzicht van verkiezingen. En zo deze korrelatie er inderdaad is, kan men de hoegrootheid ervan bepalen, hierbij eventueel een onderscheid makend tussen gemeenteraadsverkiezingen en wetgevende en provinciale verkiezingen.
- de eventuele aanwezigheid van een sterke korrelatie in de tijd kan op zichzelf reeds een *causaal verband* tussen regeringsmaatregelen en nabijheid van verkiezingen suggereren, maar is er geen afdoend bewijs voor.
- De aan- of afwezigheid van dergelijk *causaal verband* kan slechts met zekerheid achterhaald worden door de informatie die de participanten aan de beschouwde beleidsbeslissingen (vnl. de toenmalige ministers) eerlijk wensen te verstrekken. Gezien het feit dat de top-besluitvormers minder geneigd zullen zijn hierover informatie door te geven naarmate de beschouwde periode minder ver in het verleden ligt, en dat voor verder afgelegen perioden informatie uit eerste hand, gezien het overlijden van steeds meer participanten, steeds moeilijker verkrijgbaar wordt, zal het met zekerheid achterhalen van causale relaties een niet gemakkelijke bezigheid zijn.

Uit deze vluchtige schets van een mogelijke onderzoeksm manier blijkt duidelijk dat dit aspekt van de opwaartse invloed der gemeenteraadsverkiezingen het opzet van deze bijdrage verre overschrijdt.

De meer dan lokale draagwijdte, die de gemeenteraadsverkiezingen kunnen hebben, wordt in deze bijdrage derhalve beperkt tot de formele machtskonstellatie op nationaal vlak : theoretisch kunnen gemeenteraadsverkiezingen oorzaak of aanleiding zijn tot formele wijzigingen van of in de regering, tot vervroegde parlementsontbinding, enz...

En deze formele wijzigingen kunnen in se ook een beleidsverandering tot gevolg hebben.

Met betrekking tot dit formele aspekt kan men — wat de invloed van de gemeenteraadsverkiezingen hierop betreft — volgende analyse vooropstellen (de rangorde is deze van grotere naar kleinere beïnvloeding) :

1. De gemeenteraadsverkiezingen leiden tot parlementsontbinding en vervroegde wetgevende verkiezingen, gewoonlijk gevolgd door de samenstelling van een nieuwe regering.

a) de datumbepaling van deze wetgevende verkiezingen is een machtsmoment, t.t.z. men heeft wetgevende verkiezingen uitgeschreven vóór de

wettelijk voorziene datum in functie van een te verwachten gunstige of minst ongunstige elektorale conjunctuur voor de regeringspartij(en).

b) de datumbepaling der wetgevende verkiezingen is hierbij geen machtsmoment, d.w.z. is niet ingegeven door elektorale-konjunctuuroverwegingen.

2. De gemeenteverkiezingen leiden tot het ontslag van de regering en de samenstelling van een nieuwe regering, zonder dat het parlement ontbonden wordt en wetgevende verkiezingen worden uitgeschreven, t.t.z. zonder dat de parlementaire macht door het kiezerskorps opnieuw verdeeld wordt tussen de partijen.

3. De gemeenteraadsverkiezingen leiden tot wijzigingen binnen de regering, hetzij tot een herverdeling der portefeuilles tussen de coalitiepartijen, hetzij tot een verandering van titularissen van bepaalde departementen.

4. De gemeenteraadsverkiezingen leiden tot pogingen vanwege de oppositie tot wijziging van of in de regering of tot parlementsontbinding; pogingen die echter geen succes kennen.

Dit onderzoek is ook begrensd in de tijd. Immers niet alle gemeenteraadsverkiezingen sedert de Belgische onafhankelijkheid worden stelselmatig onderzocht. Wij beperken ons hoofdzakelijk tot de periode volgend op de eerste wereldoorlog. Vanaf de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 gold het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen én vrouwen op gemeentelijk vlak. Weliswaar werden ook de gemeenteraadsverkiezingen van vóór de eerste wereldoorlog onderzocht, doch slechts in de mate dat zij duidelijk nationale implicaties hebben gehad (3).

Na de eerste wereldoorlog werden de kiezers acht maal opgeroepen om nieuwe gemeenteraden aan te duiden. Dit gebeurde op volgende tijdstippen: 24 april 1921, 10 oktober 1926, 9 oktober 1932, 16 oktober 1938, 24 november 1946, 12 oktober 1952, 12 oktober 1958, 11 oktober 1964. Van deze acht verkiezingen grepen er vijf plaats op de door de Gemeentekieswet voorziene datum, nl. om de zes jaar, de tweede zondag van oktober. Drie ervan gingen door op een niet van rechtswege voorziene datum, nl. de gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1921, 16 oktober 1938 en 24 november 1946. De gemeenteraadsverkiezingen van 1921 en 1946 grepen noch in het van rechtswege voorziene jaar, noch op de van rechtswege voorziene dag plaats, als onrechtstreeks gevolg van de oorlogsomstandigheden.

---

(3) Om vast te stellen welke gemeenteraadsverkiezingen vóór de eerste wereldoorlog nationale implicaties hebben gehad, werd enkel het standaardwerk van LUYKX Th. over de *Politieke Geschiedenis van België van 1789 tot heden* (Brussel, Elsevier, 1964) gekonsulteed. Deze verkiezingen werden verder onderzocht aan de hand van de toenmalige kranten *Le Bien Public* (kath.) en *L'Indépendance Belge* (lib.).

De late datum van de eerste gemeenteraadsverkiezingen na de eerste wereldoorlog was het rechtstreekse gevolg van de parlementaire werkzaamheden. Immers, de oorlogsomstandigheden hadden tot een onmiddellijke invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht (vnl. voor mannen) voor de wetgevende verkiezingen geleid. Uiteraard moest deze democratisering doorgetrokken worden op het vlak van de gemeenteraadsverkiezingen. Daartoe wijzigde de wet van 19 februari 1921 de wetten van 30 maart 1836, 11 april 1895 en 12 september 1895. De dag van de goedkeuring van deze nieuwe wet door de Kamer van Volksvertegenwoordigers, op 27 januari 1921, antwoordde eerste-minister Carton de Wiart op een vraag van kamerlid Huysmans, dat de gemeenteraadsverkiezingen zouden plaatsgrijpen zo vlug mogelijk nadat de Senaat de nieuwe wet zou goedgekeurd hebben en de gemeenten zouden klaar zijn met de materiële voorbereiding van de verkiezingen. Deze lieten niet lang op zich wachten ; zij grepen reeds plaats op 24 april 1921.

De gemeenteraadsverkiezingen van 1938 vonden een week later dan normaal, plaats, ingevolge de internationale spanning. Immers de agressieve Duitse politiek in de Sudetenkwesitie in Tsjekoslowakije deed het oorlogsgevaar toenemen. Op 27 september 1938 ging België over tot een gedeeltelijke mobilisatie (het leger werd « op versterkte vredesvoet » gebracht). Deze defensiemaatregelen maakten de gemeenteraadsverkiezingen, voorzien op 9 oktober 1938, materiëel onmogelijk. Het parlement, dat in buitengewone zitting was bijeengekomen, keurde dan ook op 4 oktober een wetsontwerp goed dat de gemeenteraadsverkiezingen verdaagde tot 16 oktober 1938.

Voor de 5 gemeenteraadsverkiezingen, die plaats grepen op de door de gemeentekieswet voorziene datum, en voor deze van 1921 en 1938, staat het vast dat de datumbepaling geen machtsmoment is geweest. Voor deze van 24 november 1946 is dit echter niet zo radikaal te stellen. Als men *La Libre Belgique* mag geloven (4), heeft de BSP, die in de onmiddellijks-naoorlogse periode permanent regeringspartij is geweest, getracht, onder de mom van materiële voorbereidingsmoeilijkheden, de gemeenteraadsverkiezingen zo lang mogelijk uit te stellen, omdat zij een nederlaag verwachtte.

*
* *

Vóór de eerste wereldoorlog hebben er twee gemeenteraadsverkiezingen plaats gegrepen die duidelijke implicaties hebben gehad op de formele machtskonstellatie op nationaal vlak. Het waren deze van 1857 en 1884.

---

(4) Van 21 november 1946.

De gemeenteraadsverkiezingen van 27 oktober 1857 vormden de rechtstreekse aanleiding tot de val van de regering — de Decker. Dit laatste unionistische ministerie uit onze politieke geschiedenis was dank zij de bemoeiingen van koning Leopold I op 30 maart 1855 tot stand gekomen. Op dat ogenblik waren Katholieken en Liberalen in beide Kamers gelijk vertegenwoordigd (in de Kamer van Volksvertegenwoordigers elk 54 zetels ; in de Senaat elk 27 zetels), en was de vorming van een partijregering derhalve eerder moeilijk. In mei 1857 werd een door de regering ingediend wetsontwerp over de liefdadige stichtingen in de Kamer besproken. Dit wetsontwerp gaf aan private instellingen en personen, i.c. kloosters en priesters, de toestemming om — naast de Kommissies van Openbare Onderstand — goederen ten behoeve van de armen te beheren. De bespreking van dit wetsontwerp leidde tot ernstige incidenten, uitgelokt door de liberalen, zowel in het parlement als in de straat (de koning dacht zelfs aan een militair ingrijpen), zodat verdere afhandeling ervan « verdaagd » werd. Desalniettemin bleken de gebeurtenissen van mei het prestige van de regering gevoelig aangetast te hebben. Op 27 oktober 1857 moesten de gemeenteraden voor de helft hernieuwd worden. De liberalen wensten een nationale draagwijdte aan deze verkiezingen te geven en stelden hun campagne in het teken van de strijd tegen wat zij noemden « la loi des couvents ». De katholieken kloegen deze strategie aan als « ...mépris de la Constitution, qui ne voit dans les conseils communaux qu'une autorité purement administrative » (5). De liberalen behaalden een klinkende overwinning in bijna alle grote bevolkingscentra, en eisten daarop het ontslag van het kabinet. Pieter de Decker en enkele andere ministers boden hun ontslag aan de koning aan. Op 9 november 1857 werd de regering- de Decker door het homogeen liberaal kabinet Rogier-Frère-Orban opgevolgd.

De *gemeenteraadsverkiezingen van 19 oktober 1884* werden door Leopold II aangewend om aan het kortstondige bestaan van de Katholieke regering -Malou-Jacobs-Woeste een einde te stellen. Bij deze verkiezingen boekten de liberalen een zekere vooruitgang. De liberale pers eiste hierop het ontslag van het katholieke kabinet, de vorming van een liberale regering en de ontbinding der Kamers. Nadat de stembusuitslagen bekend waren, werden bovendien de liberale oud-ministers Rolin-Jacquemyns en Bara op het koninklijk paleis ontboden. J. Malou vroeg daarop om op zijn beurt ontboden te worden, om de intenties van de vorst te kennen. Volgens Malou (6) beriep de koning zich toen op de resultaten der voorbije

---

(5) *Le Bien Public*, 29 oktober 1857.

(6) *Le Bien Public* van 24 oktober 1884. Toespraak van J. Malou op 23 oktober tijdens een vergadering van de parlementaire rechterzijde in zijn ambtswoning.

gemeenteraadsverkiezingen, om aan te dringen dat zekere toegevingen aan de eisen der liberale oppositie zouden moeten gedaan worden, en eiste hij meer speciaal enerzijds het ontslag van de ministers Woeste en Jacobs (beide overtuigde antimilitaristen) en anderzijds zekere verzachtingen in de uitvoering van de schoolwet van 20 september 1884 (deze schoolwet behelsde een nieuwe organisatie van het lager onderwijs in het voordeel der katholieken, en werd door de liberalen heftig bestreden). Voor Malou bleef tenslotte niet veel meer over dan ontslag te nemen.

De periode die door ons grondig onderzocht werd, ving aan met de *gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1921*. Deze brachten voor de socialisten niet de overwinning waarop zij gehoopt hadden krachtens de oorlogsomstandigheden en de democratisering van het stemrecht. Integendeel, de BWP ging, over het algemeen genomen, achteruit. De katholieken behaalden schitterende uitslagen. De liberale partij ging weliswaar achteruit, maar leed niet de verliezen die zij uit hoofde van het vrouwenstemrecht gevreesd had. Enkele dagen later deden er geruchten over een gebeurlijke kabinetskrisis de ronde. De Algemene Raad van de BWP vergaderde op 2 mei 1921. De bespreking liep uitsluitend over de internationale toestand en over de toepassing van de economische en militaire strafmaatregelen tegen Duitsland (dat in de uitvoering van de herstelbetalingen tekort schoot). Redevoeringen werden in verschillende zin uitgesproken. Vooral de eventuele bezetting van de Ruhrstreek werd druk besproken en het schijnt dat een meerderheid voor de bezetting niet te vinden was (7). De Algemene Raad trof geen beslissing en besloot enkele dagen later, op 6 mei, opnieuw samen te komen. Deze nieuwe bijeenkomst sprak zich met 33 tegen 27 stemmen en 1 onthouding uit tegen sankties tegen Duitsland. Nochtans keurde de ministerraad een dag later, op 7 mei, de militaire operaties tegen Duitsland goed. De socialistische ministers stemden hierbij verdeeld: F. Anseele en J. Wauters onthielden zich, Destrée stemde voor, E. Vandervelde stemde tegen, doch diende zijn ontslag niet in. De Ministeriële crisis ging niet door... omdat de Ruhr-bezetting toen niet doorging. Een rechtstreeks verband tussen deze eventuele regeringscrisis en de gemeenteraadsverkiezingen bestond niet.

De regering van nationale unie, o.l.v. Henri Jaspar (mei '26-november 1927), stond in het teken van de financiële crisis (8), waarmee het land af te rekenen had. Volgens de toenmalige politieke commentatoren was er tijdens de campagne ter voorbereiding van de *gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1926* niet de minste verkiezingskoorts waar te nemen,

---

(7) Een zeer belangrijke minderheid was voor de Ruhr-bezetting.

(8) Gevolg van de obstructie die de bankwereld gevoerd had tegen de regering Pouillet-Vandervelde.

en grepen deze verkiezingen plaats te midden van de grootste onverschilligheid.

Zij hebben het nationale politieke leven in geen enkele mate beroerd. De BWP bleek achteruit gegaan te zijn, de katholieke partij vooruit, terwijl de liberalen de status quo handhaafden. Op de kabinetsraad van 12 oktober werd blijkbaar met geen woord over de voorbije kiesraadpleging gerept. Ook op 12 oktober beraadslaagde de Algemene Raad van de BWP over de politieke situatie. Vandervelde drukte daar de mening uit niet te veel konklusies te trekken uit de stembusuitslagen. In het officieel communiqué, volgend op deze bijeenkomst, kwamen de gemeenteraadsverkiezingen echter niet aan bod.

Het katholiek-liberaal ministerie J. Renkin, dat op 5 juni 1931 gevormd werd, stond aanvankelijk volledig in het teken van de taalkwestie. Deze regering heeft de belangrijke taalwetgeving van 1932 m.b.t. het onderwijs en de administratie, op haar aktief. De economische crisis echter, die vanuit de U.S.A. was overgewaaid en die zich in België reeds sedert einde 1930 duidelijk deed gevoelen, nam in 1932 zulke ernstige verhoudingen aan, dat de taalproblemen erdoor overstemd werden. De katastrofale economische toestand bracht ook sociale problemen met zich mee, die tijdens de zomer van 1932 tot een aantal stakingen en onlusten aanleiding gaven. De regering besloot haar toevlucht te nemen tot het klassieke doch weinig gelukkige middel van de deflatie-politiek. Er bestonden evenwel meningsverschillen in de schoot van de regering over het tijdstip van de bekendmaking en uitvoering van deze deflatiemaatregelen. Immers, nieuwe wetgevende verkiezingen waren van rechtswege voorzien voor mei 1933. Vrezend hierbij een nederlaag op te lopen, wenste de liberale regeringspartner het saneringsplan tot na de verkiezingen uit te stellen. Eerste-minister Renkin daarentegen, was tegen dit uitstel gekant. Bij de regeringspartijen rees dan ook de idee dat vervroegde wetgevende verkiezingen de onenigheid zouden kunnen wegwerken. Volgens *Le Soir* (9) werd de kwestie van vervroegde kamerontbinding reeds besproken op de laatste kabinetsraad van augustus '32. Naarmate de crisis toenam, won deze idee aan kracht. Al in september 1932 opteerden de liberalen eensgezind voor vervroegde kamerontbinding : allereerst verkiezingen ; daarna discussie over de financiële en economische saneringsmaatregelen.

In deze situatie van onenigheid tussen de koalitionpartners over de timing van de deflatiepolitiek, grepen de *gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1932* plaats. De BWP-oppositie wenste aan deze verkiezingen een nationale draagwijdte toe te kennen. De Katholieken kwam als verliezende

---

(9) *Le Soir* van 1 september 1932, onder de hoofding « Vers la dissolution ? ».

partij uit de kiesstrijd te voorschijn. De liberalen behielden ongeveer de status quo : dank zij hun sukses te Brussel, konden zij de achteruitgang in de rest van het land compenseren. De socialisten kwamen als dé overwinnaars uit de bus. De kommunisten boekten een lichte vooruitgang (een veel minder grote dan door de BWP gevreesd), evenals de Frontpartij.

In de na-verkiezingsdagen eiste de socialistische krant *Le Peuple* in grote koppen meermaals het ontslag van de regering (10). Op 15 oktober (11) vroegen de liberale ministers bij monde van Hymans aan Renkin om zonder dralen tot parlementsontbinding en vervroegde wetgevende verkiezingen over te gaan. Immers, de uitslagen der gemeenteraadsverkiezingen deden bij de liberalen de verwachting rijzen van terreinwinst indien de wetgevende verkiezingen onmiddellijk zouden plaatsgrijpen, en de vrees dat een uitstel tot de van rechtswege voorziene datum in mei 1933, de socialisten en kommunisten in de kaart zou spelen. Renkin verzette zich echter energiek tegen de liberale eis. Gezien de liberale ministers bleven aandringen en de koning hem blijkbaar geen steun in deze kwestie wenste te verlenen, bood hij zijn ontslag aan de vorst aan op 18 oktober. Dezelfde dag nog volgden de andere ministers zijn voorbeeld.

De nieuwe katholiek-liberale regering Ch. de Broqueville, die op 22 oktober tot stand kwam, ontbond onmiddellijk het parlement. De vervroegde wetgevende verkiezingen gingen anderhalve maand na de gemeenteraadsverkiezingen door, nl. op 27 november. Deze datum is een machtsmoment geweest in het verkiezingsproces. Deze parlementsverkiezingen brachten echter niet het gewenste resultaat voor de liberalen mee : zij liepen een nederlaag op. De Katholieken behaalden de overwinning, hoofdzakelijk doordat zij de schoolkwestie als hoofdstrijdpunt in de verkiezingskampagne hadden gebracht en de belgische bisschoppen in een gezamenlijke herderlijke brief van 30 oktober 1932 de Katholieken tot eenheid op politiek vlak hadden aangezet (12).

De *gemeenteraadsverkiezingen van 16 oktober 1938* grepen plaats tijdens het bewind van de driedelige regering Spaak. De verkiezingskampagne werd, gezien de internationale spanning, gekenmerkt door een volstreckte afwezigheid van passie. De achteruitgang van Rex en VNV vormde het belangrijkste aspekt van de stembusuitslag. Ook de liberalen verloren stemmen, terwijl de katholieken vooruitgingen en de socialisten

---

(10) Bijvoorbeeld *Le Peuple* van 10 oktober 1932 : « Allez-vous en, M. Renkin ! Vous et vos acolytes ministériels ! »

(11) Dit kwam in kennis van het publiek op 17 oktober 1932.

(12) Zie VAN ISACKER K., *Herderlijke Brieven over politiek*, Antwerpen, De Nederlandse Boekhandel, 1969, blz. 120.

zich handhaafden. Deze gemeenteraadsverkiezingen hebben het politiek leven op nationaal vlak nauwelijks beroerd. Op de talrijke politieke bijeenkomsten en kongressen die in dat najaar plaatsgrepen, werd met nagenoeg geen woord over de voorbijge gemeenteraadsverkiezingen gerept. Wél hebben zij — gezien de niet-verwachte nederlaag van het VNV (13) — voor een stuk het zelfvertrouwen aan de traditionele partijen teruggegeven.

Enkele maanden voor de *gemeenteraadsverkiezingen van 24 november 1946* kwam de regering-Huysmans, een socialistisch-liberale-kommunistische koalitie, tot stand. Krachtens de verkiezingen van 17 februari 1946 beschikte de nieuwe regering over een meerderheid van 16 zetels in de Kamer, doch over slechts één zetel meerderheid in de Senaat. De CVP-oppositie trachtte aan de gemeentelijke verkiezingsgestalten een zo sterk mogelijk nationaal karakter te geven, door de schoolkwestie, het kommunistisch gevaar en de koningskwestie tot belangrijke strijdpunten te maken. De BSP daarentegen, trachtte — als regeringspartij — de gemeenteraadsverkiezingen enkel een lokale dimensie te geven. De stembusuitslagen waren niet erg duidelijk. De CVP bleek een vooruitgang geboekt te hebben, terwijl liberalen en kommunisten bleken achteruit gegaan te zijn. Op 26 november vergaderden de beide parlementaire frakties van de CVP en gaven elk een communiqué uit. Dat van de CVP-Senaatsfractie luidde als volgt : « De groep is de mening toegedaan dat de persoonlijke nederlaag van de eerste minister en de algemene versterking van de CVP eens te meer de wankele positie van de huidige regeringsformatie beklemt. » De besluiten van de CVP-Kamerfractie reikten verder : « De fractie heeft kennis genomen van de uitslagen der gemeenteraadsverkiezingen. Zij heeft deze uitslagen besproken en met een zeer grote voldoening vastgesteld, dat de CVP schitterende suksessen heeft behaald, vnl. in de grote centra waar de volstreckte meerderheid werd behaald. Zij stelt vast dat het land zich klaar en duidelijk tegen de koalities van links heeft uitgesproken. De regering moet er zich rekenschap van geven dat zij het vertrouwen van het land niet geniet en daaruit de besluiten trekken die zich opdringen » (14). De regering van haar kant, bij monde van C. Huysmans, verklaarde dat de gemeenteraadsverkiezingen niet negatief voor haar waren geweest, en dat er geen enkele reden was om buitengewone gevolgtrekkingen uit de verkiezingen te maken. Daarmee was de rol van deze gemeenteraadsverkiezingen uitgespeeld.

Weliswaar heeft de CVP kort na de gemeenteraadsverkiezingen nog geacht de regering ten val te brengen (toen de begroting van Wederop-

---

(13) Rex was al uitgespeeld blijkens de resultaten van de tussentijdse verkiezing rond Degrelle-van Zeeland in 1937.

(14) De oude spelling werd niet gehandhaafd.

bouw bij toeval met 1 stem meerderheid in de Senaat werd verworpen), maar fundeerde haar eis in het geheel niet op de gemeentelijke stembusuitslagen.

De *gemeenteraadsverkiezingen van 12 oktober 1952* grepen plaats tijdens het bewind van de homogene CVP-regering — J. Van Houtte. Deze regering beschikte, krachtens de wetgevende verkiezingen van 4 juni 1950 slechts over 4 zetels meerderheid in de Kamer (108 zetels voor de CVP, 77 voor de BSP, 20 voor de liberale partij, 7 voor de kommunisten).

Reeds op haar kongres van 22-23 maart 1952 had de BSP een resolutie aanvaard, waarin de ontbinding van het parlement en nieuwe verkiezingen geëist werden. De homogene CVP-regering werd niet in staat geacht met de geringe meerderheid waarover zij beschikte, het hoofd te bieden aan de moeilijkheden waarin het land zich bevond.

De oppositiepartijen wilden aan de gemeenteraadsverkiezingen een zo sterk mogelijke nationale verkiezingsgestalte geven, omdat zij zodoende op stemmenwinst hoopten. De CVP-regeringspartij daarentegen wenste aan de gemeenteraadsverkiezingen enkel een lokale draagwijdte toe te kennen.

Deze gemeenteraadsverkiezingen vielen nadelig uit voor de regeringspartij: de CVP ging gevoelig achteruit. De Liberale en vooral de Socialistische Partij boekten vooruitgang. De Kommunistische Partij verloor stemmen en ook de Vlaamse Concentratie werd een mislukking. De CVP-lijsten bleken een verlies van ca. 4,5 % geleden te hebben.

Dadelijk na de verkiezingen eisten de socialisten en liberalen parlementsontbinding en verleende de koning een reeks audiënties aan toppolitici: dit laatste is een vrij uniek verschijnsel na gemeenteraadsverkiezingen. Op 14 oktober ontving hij de voorzitter der Liberale Partij, R. Motz. Op 13 oktober verleende hij audiëntie aan premier Van Houtte en aan BSP-voorzitter M. Buset. Op 16 oktober ontving hij Th. Lefèvre, voorzitter van de CVP, F. Van Cauwelaert, voorzitter van de Kamer, P. Struye, voorzitter van de Senaat en A. Janssen, minister van financiën. De eerste minister op zijn beurt, had dezelfde dag een onderhoud met de kabinetschef van de koning, Verwilghen, met de minister van financiën Janssen, met oud-premier Eyskens en tenslotte met CVP-voorzitter Lefèvre. Op 18 oktober verklaarde het Nationaal Comité van de CVP in een motie dat de regering diende aan te blijven.

Deze tijd van drukke politieke beraadslagingen werd afgesloten met twee interpellaties in de Senaat bij de opening van de nieuwe parlementaire zitting (15).

---

(15) Op 11 november 1952 vroeg de kommunistische volksvertegenwoordiger *Terfve* in de Kamer om de eerste minister en de leden van de regering bij hoogdringend-

Namens de Liberale Partij interpelleerde oud-minister *Buisseret* de regering « over de gevolgtrekkingen die moeten worden gemaakt uit de gemeenteraadsverkiezingen van 12 oktober, en de noodzaak tot ontbinding der wetgevende kamers ». *Buisseret* verklaarde dat de regering steunde op 47,5 % van het totaal aantal stemmen uitgebracht bij de wetgevende verkiezingen van 4 juni 1950, doch dat dit percentage wegens de jongste gemeenteraadsverkiezingen met 4,5 % was teruggelopen. Hij besloot hieruit dat de CVP dus aan het bewind bleef tegen de wil van 57 % van de bevolking.

Namens de Socialistische Partij interpelleerde *Rolin* de regering « over de beslissing van de regering om aan de macht te blijven ondanks de wens die het kiezerskorps ter gelegenheid van de gemeenteraadsverkiezingen klaar heeft uitgedrukt ». Zijn uiteenzetting was gekoncentreerd rond de stelling dat kamerontbinding zich opdringt wanneer de samenstelling van het parlement niet meer overeenkomt met de opinie van het land.

Eerste minister J. Van Houtte betoogde in zijn antwoord dat het aan de gemeenteraadsverkiezingen een zelfde betekenis geven als aan de wetgevende verkiezingen « konstitutionele ketterij » zou zijn. Hij herinnerde aan de houding van de regering-Huysmans na de gemeenteraadsverkiezingen van 1946, die aanbleef tot maart 1947. De premier was dan ook van oordeel dat er geen enkele reden was voor de regering om zich op grond van de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen terug te trekken.

Als antwoord op de beide interpellaties werd door de Senaat een door de CVP ingediende motie van vertrouwen in de regering met 90 stemmen tegen 76 (socialisten, liberalen, kommunisten) aangenomen.

De wetgevende verkiezingen van 1 juni 1958, die volledig in het teken stonden van de schoolstrijd, leverden een klinkende overwinning op voor de CVP, die gedurende vier jaar een harde oppositie had gevoerd tegen de onderwijspolitiek van de antiklerikale regering Van Acker. Zij behaalde 46,5 % der stemmen en de absolute meerderheid in de Senaat, doch kwam 3 zetels tekort in de Kamer om ook daar over een absolute meerderheid te kunnen beschikken. De BSP en de Liberale Partij, die een nederlaag hadden geleden, verkozen een oppositiekur, eerder dan te opteren voor de andere mogelijkheid, nl. samen met de CVP een regering te vormen. Bijgevolg bleef de regeringsformateur G. Eyskens nog slechts over een CVP-minderheidsregering samen te stellen. Dit enige voorbeeld van geslaagde

---

heid te mogen interpellieren « over de algemene politiek van de regering, de houding welke deze laatste zich voorneemt aan te nemen ingevolge het verloop van de gemeenteraadsverkiezingen en de aanwijzingen welke zij acht te kunnen afleiden uit de kiesraadpleging waartoe op 12 oktober werd overgegaan ». Deze interpellatie werd echter nooit gehouden.

minderheidsregering in België kwam op 23 juni 1958 tot stand. De regeringsverklaring werd door de Kamer van Volksvertegenwoordigers beantwoord met een motie van vertrouwen, die werd aangenomen dank zij de positieve stem van 2 liberalen, Van Glabbeke en Lahaye (die hun zetels bij onmiddellijke wetgevende verkiezingen, het derde alternatief, waarschijnlijk zouden verloren hebben) en de enige Volksunie-vertegenwoordiger Van der Elst, terwijl de overige liberalen, de socialisten en de kommunisten tegenstemden. Onmiddellijk nadat de regering het vertrouwen van het parlement gekregen had, begon echter de toenadering tussen CVP en Liberale Partij. Op 23 juli werd een motie van wantrouwen ingediend door de BSP-volksvertegenwoordigers Van Eynde en Hoyaux, in aansluiting op een interpellatie van hun partijgenoot Bohy. Deze motie werd verworpen met 104 stemmen (CVP) tegen 87 (BSP). De Liberalen hadden zich in blok onthouden. Op 28 juli werd ten huize van G. Eyskens een principiëel en geheim akkoord afgesloten tussen de CVP en de Liberale Partij, waarin werd besloten eerst de schoolkwestie definitief op te lossen, en dat daarna de liberalen tot de regering zouden toetreden (16).

De dreiging van de eerste minister om op 12 oktober 1958 gelijktijdig met de gemeenteraadsverkiezingen ook parlaments- en provincieraadsverkiezingen uit te schrijven als de liberalen zich niet snel zouden bedenken, blijkt op de koerswijziging van de liberalen een beslissende invloed te hebben uitgeoefend. Op 7 augustus werd door Dhr. Van Hemelrijck, minister van Openbaar Onderwijs, een « nationale onderwijskommissie » geïnstalleerd, die het latere schoolpakt zou ontwerpen.

Bij de op 12 oktober 1958 gehouden gemeenteraadsverkiezingen bevestigde de CVP haar bij de vorige parlamentsverkiezingen behaalde overwinning (17). De BSP handhaafde ongeveer haar positie : over het algemeen ging zij enigzins achteruit, maar dit werd gekompenseerd door een belangrijke vooruitgang die de partij in enige industriële voorsteden van Brussel wist te boeken. De grote verliezers waren de liberalen. De dag zelf dat de Nationale Onderwijskommissie met haar driepartijenovereenkomst klaar kwam, op 6 november 1958, kwam ook de nieuwe CVP-liberale regering — Eyskens tot stand.

CVP en BSP, die samen de koalitiepartners waren in de regering Lefèvre-Spaak, die over een zeer comfortabele parlementaire meerderheid be-

---

(16) MARTIN J.M., *De vorming van de regeringen G. Eyskens in 1958*, Leuven, eindverhandeling, 1969. De auteur beschikte over brede informatie uit eerste hand van politici en oud-politici die in de beschouwde periode een vooraanstaande rol hebben gespeeld, onder meer G. Eyskens zelf.

(17) Minister van Openbare Werken, P. Meyers, verklaarde op 13 oktober dat de stemmenwinst van de CVP in vergelijking met de wetgevende verkiezingen van 1 juni 3 % bedroeg.

schikte, hebben getracht aan de *gemeenteraadsverkiezingen van 11 oktober 1964* een louter lokale draagwijdte te geven. De PVV-oppositie van haar kant trachtte zo sterk nationaal mogelijke strijdpunten in de verkiezingskampagne binnen te brengen. Zoals verwacht vielen de stembusuitslagen in het nadeel uit van de beide regeringspartijen, terwijl de PVV, VU en kommunistische partij vooruitgang boekten.

De regering en de coalitiepartijen weigerden uit de stembusuitslagen implicaties af te leiden voor de regeringspolitiek of het verder bestaan van de regering: het BSP-bureau ontkende aan de gemeenteraadsverkiezingen elke nationale betekenis. De voorzitter van de CVP, P. Van den Boeynants, weigerde eveneens de resultaten der verkiezingen en de nationale politieke situatie te vermengen, en verklaarde dat de CVP « niet zal wijken voor de ekstremisten ». En premier Lefèvre deelde mee dat de « zending van de regering niet voltooid is ». De PVV was een andere mening toegedaan. Voorzitter O. Van Audenhove interpreteerde de uitslag als een afkeuring van het regeringsbeleid, vooral op taalgebied. Hij meende dat de regering niet langer over het nodige prestige beschikte om haar taak behoorlijk te kunnen voortzetten en dat het land zo spoedig mogelijk geraadpleegd zou moeten worden. Hij interpelleerde dan ook de eerste minister over « de beslissing om een beleid voort te zetten dat bij de gemeenteraadsverkiezingen klaar en duidelijk werd afgekeurd ». De regering bleef echter aan het bewind tot de wetgevende verkiezingen in het voorjaar van 1965, die op de van rechtswege voorziene datum plaatsgrepen.

*
**

Welke gemeenteraadsverkiezingen na de eerste wereldoorlog hebben implicaties gehad op de formele machtskonstellatie op nationaal vlak?

De helft van de gemeenteraadsverkiezingen vanaf de eerste wereldoorlog tot heden hebben hierop geen invloed uitgeoefend; nl. deze van 1921, 1926, 1938 en 1958. Voor de eerste drie is dit duidelijk: zij hebben nauwelijks het politiek leven op nationaal vlak beroerd: zij hebben tot geen hogere frekwentie van de (bekende) kontaktnamen tussen de toppolitici van de verschillende partijen of van de audiënties van de koning geleid; zij kwamen niet of nagenoeg niet aan bod op de bijeenkomsten van partijbureau's en op de partijkongressen, die in de na-verkiezingsperiode plaatsgrepen; zij hebben uiteraard niet geleid tot interpellaties in het parlement

---

(18) Alle kranten waren het er inderdaad over eens dat de nationale politiek op de uitspraak van het kiezerskorps een grote invloed had uitgeoefend. De gemeenteraadsverkiezingen van 1964 zijn een duidelijk voorbeeld van gemeenteraadsverkiezingen, waarbij de neerwaartse invloed sterker was dan de opwaartse.

of moties vanwege de oppositie, met de bedoeling de gemeentelijke stembusuitslagen in te roepen om het regeringsbeleid af te keuren of het ontslag van de regering te eisen.

Na de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 deden wel enige tijd geruchten over een mogelijke kabinetskrisis de ronde. Inderdaad, de BWP, die toen in de regering zat, verzette zich tegen militaire maatregelen tegen Duitsland, dat in de uitvoering van de herstellbetalingen was tekort geschoten. De verklaring van deze houding moet echter niet gezocht worden bij de resultaten van de gemeenteraadsverkiezingen. Er is alleen een verband in de tijd tussen de geruchten van regeringskrisis en de gemeenteraadsverkiezingen.

Voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1958 is de louter lokale draagwijdte misschien minder vanzelfsprekend. De korte tijdsafstand in 1958, tussen de gemeenteraadsverkiezingen (12 oktober) en de omvorming van de CVP-minderheidsregering-Eyskens tot een CVP-liberale regeringscoalitie (6 november), kan bij een oppervlakkige benadering een oorzakelijk verband tussen beide suggereren. Als zodanig zou men kunnen besluiten dat deze gemeenteraadsverkiezingen een machtsmoment zijn geweest in het genese-proces van de regering Eyskens-Lilar. Niets is echter minder waar. Reeds op 28 juli immers werd een principiële akkoord afgesloten tussen de CVP en de Liberale Partij, waarbij deze laatste aanvaardde — na oplossing van de schoolkwestie — in de regering te treden. Een mogelijke invloed van de komende gemeenteraadsverkiezingen werd dus a priori uitgesloten.

De gemeenteraadsverkiezingen van 1921, 1926, 1938 en 1958 hebben derhalve de rol vervuld, die hun publiekrechtelijk is toegekend: het aanduiden van gemeenteraadsleden. De gemeenteraadsverkiezingen van 1946, 1952 en 1964 daarentegen hebben wel — zij het vrij minieme — nationale implicaties gehad. Zij hebben geleid tot pogingen, door de oppositie ondernomen, om de legitimiteit van de regering in vraag te stellen en eventueel haar tot aftreden aan te zetten of zelfs vervroegde wetgevende verkiezingen te doen uitschrijven.

Deze drie gemeenteraadsverkiezingen zijn ook de enige waarna in het parlement gedebateerd werd over de deducties die de regering al dan niet diende te maken uit de gemeentelijke stembusuitslagen. Weliswaar is het een traditioneel verschijnsel in de Belgische politiek dat na elke gemeenteraadsverkiezing verschillende interpellaties in het parlement plaatsgrijpen over aangelegenheden die verband houden met de gemeenteraadsverkiezingen, zoals over de benoemingen van burgemeesters buiten de meerderheid van de gemeenteraad en over de ongeldigverklaring van stembusuitslagen in zekere gemeenten. Doch deze interpellaties wijzen in generlei

mate op een voelbare beïnvloeding door de gemeenteraadsverkiezingen op de nationale politiek.

In 1946 keurde de kamer- en senaatsfrakties van de CVP-oppositie een motie goed, waarin ze stelden dat de regering de gevolgtrekkingen uit haar afstraffing bij de gemeenteverkiezingen maar moest trekken ; motie, waarop premier Huysmans antwoordde dat de regering er niet aan dacht af te treden. In 1952 interpeleerden de senatoren Buisseret (lib. partij) en Rolin (BSP) in dezelfde zin. Volgens het gekende schema antwoordde eerste minister Van Houtte dat er geen reden was voor de regering om zich op grond van gemeentelijke stembusuitslagen terug te trekken. In 1964 tenslotte interpeleerde PVV-senator Van Audenhove, namens de PVV-oppositie, in gelijkaardige zin. Ook hier besliste de regering verder aan te blijven.

Deze moties en interpellaties vanwege de oppositie hadden dus nooit succes. Waarschijnlijk wisten de promotoren bij voorbaat ook wel dat de regering op grond van gemeenteraadsverkiezingen geen ontslag zou nemen, noch tot parlamentsontbinding zou overgaan, en was het hun enkel te doen de legitimiteit van de regering bij de publieke opinie in vraag te stellen. Opmerkelijk is dat deze pogingen telkens plaatsgrepen na een elektorale vooruitgang van de oppositie en een in globo achteruitgang van de regeringspartij(en). Het al dan niet comfortabel zijn van de parlementaire meerderheid heeft hier blijkbaar geen rol gespeeld. Opmerkelijk is ook dat alle gemeenteraadsverkiezingen die plaats grepen tijdens het bewind van nationale-unie-regeringen, nl. deze van 1921, 1926 en 1938, géén implicaties hebben gehad op de formele machtskonstellatie op nationaal vlak.

Geen enkele gemeenteraadsverkiezing sedert de eerste wereldoorlog echter heeft geleid tot wijzigingen binnen de regering : nooit hebben zij aanleiding gegeven tot een herdosering van de portefeuilles tussen de koali-tiepartners, nooit zijn zij de oorzaak geweest van het ontslag van een individuele minister en zijn vervanging door een andere.

Slechts drie gemeenteraadsverkiezingen zijn in de loop van België's geschiedenis in rechtstreeks verband te brengen met een wijziging in de nationale machtskonstellatie, nl. deze van 1857, 1884 en 1932.

De gemeenteraadsverkiezingen van 1857 vormden de aanleiding tot het ontslag van de regering — de Decker ; ontslag waarvan de eigenlijke oorzaak eerder gezocht dient te worden in de onmacht van een regering, die op de voorbijgestreefde formule van het unionisme stoelde, om een succesvol beleid te voeren te midden van de passionele strijd tussen klerikalen en antiklerikalen. Niettemin zijn deze verkiezingen een machtsmoment geweest — zij het van sekundaire belangrijkheid — in de val van de toenmalige regering, en daarmee in de doodsteek aan de unionistische regeringsformule en de opkomst van de partijministeries.

Het ontslag van de katholieke regering-Malou-Jacobs-Woeste, na de gemeenteraadsverkiezingen van 1884, is slechts verklaarbaar in de optiek van de toenmalige konstitutionele situatie van de vorst en zou zich in de hedendaagse kontekst niet meer herhalen. Zonder tussenkomst van Leopold II zouden deze verkiezingen niet tot het ontslag van de regering hebben geleid, zoals zij dat evenmin hebben gedaan in 1946, 1952 en 1964, toen eveneens de oppositie winst boekte ten nadele van de regeringspartijen. De gemeenteraadsverkiezingen van 1884 speelden dus een zeer ondergeschikte rol in het ontslag van de toenmalige regering, nl. als voorwendsel voor de koning om dit ontslag te eisen.

De gemeenteraadsverkiezingen van 1932 hebben samen met die van 1857 van alle gemeenteraadsverkiezingen sedert de onafhankelijkheid de grootste invloed uitgeoefend op de nationale politieke machtskonstellatie.

Niet alleen stonden zij in rechtstreeks verband met het ontslag van een regering, maar bovendien hebben zij geleid tot parlementsontbinding en vervroegde wetgevende verkiezingen, verkiezingen waarvan de datum een machtsmoment in het toenmalige verkiezingsproces is geweest. Doch ook hier hebben de gemeenteraadsverkiezingen zelf niet de belangrijke rol gespeeld. Reeds vóór de verkiezingen opteerde de liberale regeringspartner voor parlementsontbinding. De gemeenteraadsverkiezingen bevestigden ogenschijnlijk de opportuniteit voor de liberalen van onmiddellijke wetgevende verkiezingen. Vandaar dat zij de regering tot ontslagnemen dwongen, waarna parlementsverkiezingen werden uitgeschreven. Deze gemeenteraadsverkiezingen zijn zonder twijfel een van de componenten geweest, die aan de basis lagen van deze machtswijziging. Andere verklarende, en minstens even essentiële componenten waren vooreerst de economische crisis, die de oorzaak was van de meningsverschillen tussen de regeringspartijen over de timing van de bestrijdingsmaatregelen, en de nabijheid van kamerontbinding en wetgevende verkiezingen van rechtswege (nl. in mei 1933). In gans deze reeks gebeurtenissen heeft de faktor-gemeenteraadsverkiezingen hoofdzakelijk de rol gespeeld van indikator van de elektorale konjunktuur, te vergelijken met de rol der zgn. by-elections in Groot-Brittannië; onbetrouwbare indikator overigens, zoals achteraf bleek, gezien het gebruiken van gemeentelijke stembusuitslagen als publieke opinie-peiling geen rekening houdt met de honderden verschillende gemeentelijke verkiezingsgestalten, noch met de mate van verwevenheid van gemeentelijke en nationale overwegingen bij de keuzegedraging. Mogelijk neemt deze — op onbetrouwbare wijze uitgeoefende — rol der gemeenteraadsverkiezingen als publieke-opiniemeter af, naarmate de nationale besluitvormers meer en meer de beschikking krijgen over wetenschappelijk verantwoorde opiniepeilingen.

Bibliografie.

1. Volgende kranten werden gekonsulteed over een periode van $\pm$ één maand voor elke gemeenteraadsverkiezing tot $\pm$ 1 maand erna.
  - voor de periode vanaf WO I : *La Libre Belgique*, *Le Pays Réel* (enkel 1938), *Le Peuple*, *De Schelde* (enkel 1932), *De Standaard*, *Le Soir*, *Het Volk*, *Volk en Staat* (enkel 1938);
  - voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1857 en 1884 : *Le Bien Public* (kath.) en *l'Indépendance Belge* (lib.).
2. Voor de periode vanaf 1921 werden ook de tijdschriften *De Gids op maatschappelijk gebied* en *Le Flambeau* geraadpleegd.
3. De historische en politikologische werken van o.m. Claeys-van Haegendoren, Dewachter, Höjer en Luykx, werden ten behoeve van de achtergrondinformatie gekonsulteed.
4. Parlementaire handelingen van België : de zittingsjaren van Kamer en Senaat, tijdens dewelke gemeenteraadsverkiezingen hebben plaatsgegrepen (vanaf WO I).

